

УДК 334.722.8+340.13

О.Є. АЛЕКСЄЄВА, канд. юрид. наук, Міжнародний університет фінансів

ЧЛЕНИ НАГЛЯДОВОЇ РАДИ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА: ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОВІДНОСИН ІЗ АКЦІОНЕРНИМ ТОВАРИСТВОМ

Ключові слова: корпоративне управління, наглядова рада, компетенція наглядової ради, член наглядової ради, вимоги до члена наглядової ради, трудовий договір (контракт), цивільно-правовий договір

На даний час акціонерні товариства є основою сучасної економіки. Їх діяльність та корпоративне управління ними здійснюється відповідно до законодавства України.

Корпоративне управління в акціонерному товаристві являє собою контроль за діяльністю товариства між акціонерами та їх представниками в органах управління товариства, що здійснюється відповідно до розподілення повноважень щодо управління діяльністю товариства.

Проблеми корпоративного управління широко висвітлюється у сучасній літературі, зокрема у дослідженнях вчених С. Румянцева, Г. Астапової, О. Амоші, М. Прокопенка, Є. Іванова, М. Овчаренко та ін.

У той же час, жодна наукова праця не містить в собі вирішення питання стосовно взаємовідносин членів наглядової ради та акціонерного товариства. Тому мета дослідження полягає в тому, щоб на основі комплексного аналізу наукових джерел, узагальнення нормативно-правового матеріалу та практики його застосування закласти науково-обґрунтовані підвалини особливостей взаємовідносин членів наглядової ради з акціонерним товариством, виробити рекомендації та пропозиції щодо практичного вдосконалення відповідних положень законодавства. Наукова новизна статті полягає в тому, що на підставі комплексного

дослідження теорії та практики застосування в Україні норм законодавства щодо взаємовідносин членів наглядової ради з акціонерним товариством вперше запропоновано та обґрунтовано необхідність визначення порядку та умов укладення договорів (цивільно-правових та трудових) із членами наглядової ради, розроблення типової форми такого договору та відповідних вимог до професій голови та члена спостережної (наглядової) ради.

Наглядова рада створюється з метою здійснення ефективного управління в акціонерному товаристві. Вона відповідно до ст.160 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1] та ст.51 Закону України «Про акціонерні товариства» (далі – Закон) [2] здійснює контроль за діяльністю виконавчого органу акціонерного товариства та захищає права акціонерів товариства. Випадки обов'язкового створення в акціонерному товаристві наглядової ради встановлюються законом. Так, створення наглядової ради акціонерного товариства є обов'язковим в акціонерних товариствах з кількістю акціонерів-власників простих акцій 10 осіб і більше. У товаристві з кількістю акціонерів-власників простих акцій 9 осіб і менше у разі відсутності наглядової ради її повноваження здійснюються загальними зборами.

При заснуванні акціонерного товариства питання про утворення органів товариства та про обрання членів наглядової ради вирішуються на установчих зборах акціонерного товариства [2].

В усіх інших випадках утворення наглядової ради акціонерного товариства та обрання членів наглядової ради, згідно з п.2 ч.2 ст.159 ЦК України та п.17 ч.2 ст.33 Закону, є виключною компетенцією загальних зборів акціонерного товариства [1, 2].

У той же час, у разі проведення загальних зборів господарських товариств, у статутному капіталі яких державна частка становить понад 50 %, завдання на голосування представникам держави погоджуються Прем'єр-міністром України або Першим віце-прем'єр-міністром України за умови попереднього розгляду віце-прем'єр-міністром згідно з розподілом функціональних повноважень на підставі постанови Кабінету Міністрів України від

29.03.2010 р. № 297 «Деякі питання управління корпоративними правами держави» [3].

Згідно з частинами третьою та четвертою ст.53 Закону обрання членів наглядової ради публічного товариства здійснюється виключно шляхом кумулятивного голосування, обрання членів наглядової ради приватного товариства здійснюється шляхом кумулятивного голосування, якщо такий спосіб обрання членів наглядової ради приватного товариства визначено його статутом.

Слід зазначити, що кумулятивне голосування – це голосування під час обрання органів товариства, коли загальна кількість голосів акціонера помножується на кількість членів органу акціонерного товариства, що обираються, а акціонер має право віддати всі підраховані таким чином голоси за одного кандидата або розподілити їх між кількома кандидатами (п.9 ч.1 ст.2 Закону).

Частиною четвертою ст.42 Закону передбачено, що у випадку обрання членів наглядової ради акціонерного товариства шляхом кумулятивного голосування обраними до складу наглядової ради вважаються ті кандидати, які набрали найбільшу кількість голосів акціонерів порівняно з іншими кандидатами.

Оскільки підрахунок голосів під час кумулятивного голосування здійснюється за принципом множення загальної кількості голосів акціонера (загальної кількості голосуючих акцій, що належать акціонеру) на кількість членів органу, що обираються, то при утворенні наглядової ради, членів якої передбачається обирати шляхом кумулятивного голосування, має бути визначений кількісний склад наглядової ради, який на підставі частини шостої ст.53 Закону встановлюється загальними зборами і може бути зазначений у статуті та/або інших внутрішніх документах товариства, які затверджуються загальними зборами акціонерів [2].

Отже, при кумулятивному голосуванні члени наглядової ради вважаються обраними до її складу, а наглядова рада вважається сформованою виключно за умови обрання повного кількісного складу наглядової ради.

Тим часом, якщо кількість членів наглядової ради становить менше половини її кількі-

сного складу, то відповідно до частини сьомої ст.53 Закону товариство протягом трьох місяців має скликати позачергові загальні збори для обрання решти членів наглядової ради, а в разі обрання членів наглядової ради шляхом кумулятивного голосування – для обрання всього складу наглядової ради.

У частині першій ст.57 Закону зазначено, що загальні збори акціонерного товариства можуть прийняти рішення про дострокове припинення повноважень членів наглядової ради та одночасне обрання нових членів. У цій частині ст.57 Закону також міститься перелік випадків, у яких можливе дострокове припинення повноваження члена наглядової ради без рішення загальних зборів.

При цьому, згідно з частиною другою ст.57 Закону, якщо обрання членів наглядової ради здійснювалося шляхом кумулятивного голосування, рішення загальних зборів про дострокове припинення повноважень може прийматися тільки стосовно всіх членів наглядової ради [2].

Таким чином, якщо Законом та/або статутом акціонерного товариства встановлено, що обрання членів наглядової ради здійснюється шляхом кумулятивного голосування, то при достроковому припиненні повноважень члена (членів) наглядової ради без рішення загальних зборів обрання нового члена (членів) наглядової ради можливе лише шляхом обрання всього складу наглядової ради шляхом кумулятивного голосування.

Щодо повноважень, то Наглядова рада визначає основну мету та стратегію діяльності акціонерного товариства у тісній співпраці з виконавчим органом товариства, а потім – здійснює постійну перевірку її ефективності. Також наглядова рада, як контролюючий орган за фінансово-господарською діяльністю акціонерного товариства, контролює належне виконання виконавчим органом своїх обов'язків і, як наслідок, оцінює результати його діяльності.

Саме тому наглядова рада повинна бути дієвим та незалежним органом, який не лише контролює діяльність виконавчого органу, але й забезпечує цілісність та ефективність систем обліку та контролю акціонерного товариства, перевіряє достовірність квартальної

та річної фінансової звітності, яка оприлюднюється товариством. Отже, до складу наглядової ради повинні входити висококваліфіковані, досвідчені члени, які не мають ніяких зв'язків із акціонерним товариством.

Водночас, у Законі лише вказано, що члени наглядової ради акціонерного товариства обираються з числа фізичних осіб, які мають повну цивільну дієздатність, та/або з числа юридичних осіб-акціонерів. Член наглядової ради – юридична особа може мати необмежену кількість представників у наглядовій раді. Порядок діяльності представника акціонера у наглядовій раді визначається самим акціонером.

У той же час у Принципах корпоративного управління, затверджених рішенням Державної комісії по цінних паперах та фондового ринку від 11.12.2003 р. № 571 [4] передбачено, що при обранні членів наглядової ради акціонери повинні бути вільні у своєму виборі і, приймаючи рішення, керуватись виключно професійними та особистими якостями кандидата.

Члени наглядової ради повинні володіти знаннями, кваліфікацією та досвідом, необхідними для виконання своїх посадових обов'язків. Члени наглядової ради повинні мати можливість приділяти роботі у наглядовій раді достатню кількість часу.

Критерії підбору кандидатів у члени ради повинні визначатись у внутрішніх документах товариства. При визначенні критеріїв підбору та висуванні особи кандидатом у члени ради необхідно обов'язково врахувати, що рада повинна складатись з осіб, які володіють необхідними знаннями, навичками та досвідом для виконання своїх функцій. Зважаючи на необхідність здійснення радою загального керівництва та контролю за фінансово-господарською діяльністю товариства, кожна особа, яка висувається на посаду члена ради, повинна мати на час обрання спеціальну освіту з питань корпоративного управління та володіти базовими навичками фінансового (економічного) аналізу або набути їх під час перебування на посаді.

Крім кваліфікації та досвіду кандидатів при обранні членів ради доцільно враховувати й такі фактори як репутація та вік кандидата, наявність потенційного конфлікту інте-

ресів, можлива участь кандидата у вирішенні питань, пов'язаних із здійсненням товариством зовнішньоекономічної діяльності тощо. Для того, щоб ефективно виконувати свої функції, член ради повинен мати достатню кількість часу, щоб регулярно знайомитися зі справами товариства, аналізувати документи, пов'язані з порядком денним засідань ради, та брати особисту участь у засіданнях ради. Товариство може у своїх внутрішніх документах обмежити кількість інших товариств, до складу наглядової ради яких може входити член ради цього товариства.

З метою забезпечення незалежності наглядової ради до її складу доцільно включати незалежних членів, кількість яких повинна складати принаймні 25 % кількісного складу ради. Незалежним вважається член наглядової ради, який не має будь-яких суттєвих ділових, родинних або інших зв'язків з товариством, членами його виконавчого органу або крупним акціонером товариства і не є представником держави.

Ефективність здійснення функцій наглядової ради потребує наявності в її складі незалежних членів, тобто осіб, які є незалежними від посадових осіб товариства, його пов'язаних осіб, значних контрагентів та які не перебувають з товариством в інших відносинах, що можуть вплинути на незалежність суджень. Не може вважатись «незалежним» член наглядової ради, який:

- є на цей час чи був протягом останніх 3-х років головою чи членом виконавчого органу товариства, посадовою особою органів управління дочірніх підприємств товариства;

- є пов'язаною особою товариства чи осіб, які є сторонами за зобов'язаннями з товариством, сукупний обсяг яких протягом року перевищує 5 % балансової вартості активів товариства за станом на початок фінансового року;

- отримує від товариства будь-які доходи, за винятком доходів у вигляді винагороди за виконання функцій члена ради та доходів, що впливають з права власності на належні йому акції товариства;

- є власником більш ніж 5 % акцій товариства (самостійно або разом з пов'язаними особами);

– є представником держави [4].

У пункті 14 ч.2 ст.13 Закону передбачено, що статут акціонерного товариства повинен містити відомості про склад органів товариства та їх компетенцію, порядок утворення, обрання і відкликання їх членів та прийняття ними рішень, а також порядок зміни складу органів товариства та їх компетенції, а згідно з частиною четвертою ст.13 Закону статут акціонерного товариства може містити й інші положення, що не суперечать законодавству. Тобто, відповідно до частини четвертої ст.13 Закону статут акціонерного товариства може містити відомості й про критерії незалежності членів наглядової ради [2].

Також Товариство може встановлювати додаткові та (або) більш вимогливі вимоги до незалежності членів наглядової ради. Наглядова рада повинна щороку визначати відповідність тих чи інших членів наглядової ради вимогам незалежності, встановлених товариством. Інформація про кількість «незалежних» членів наглядової ради повинна розкриватись у річному звіті товариства.

Відповідно до Закону порядок роботи, виплати винагороди та відповідальність членів наглядової ради визначаються цим Законом, статутом товариства, положенням про наглядову раду акціонерного товариства, а також цивільно-правовим чи трудовим договором (контрактом), що укладається з членом наглядової ради. Такий договір або контракт від імені товариства підписується головою виконавчого органу чи іншою уповноваженою загальними зборами особою на умовах, затверджених рішенням загальних зборів. У разі укладення з членом наглядової ради товариства цивільно-правового договору такий договір може бути оплатним або безоплатним [2].

Таким чином, залежно від доцільності з головою і членами наглядової ради може укладатись як трудовий договір (відповідно до норм статей 21, 24 Кодексу законів про працю України [5], з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку підприємства, виплатою заробітної плати тощо) при наявності відповідних підстав, великого обсягу робіт, що визначається статутом товариства, і введенні відповідних посад до штатного розпису, так і

трудова угода (цивільно-правовий договір, який укладається відповідно до вимог цивільного законодавства з виплатою винагороди відповідно до умов укладеної угоди тощо).

Посади голови та члена спостережної (наглядової) ради передбачено Державним класифікатором професій ДК 003:2010 [6], зокрема, посада голова спостережної (наглядової) ради має код професії 1210.1, а члена спостережної (наглядової) ради – відповідно 2441.2. Проте жоден випуск кваліфікаційного довідника професій працівників не містить відповідних вимог до професій голови та члена спостережної (наглядової) ради.

Крім того, у чинному законодавстві не встановлено порядку та умов такого укладення договорів із членами наглядової ради. На сьогодні не затверджено типової форми договору (цивільно-правового та трудового) між акціонерним товариством та членом наглядової ради.

Також у Законі не визначено, чи може бути обрана членом наглядової ради особа, яка вже перебуває у трудових відносинах із акціонерним товариством, або чи може член наглядової ради акціонерного товариства працювати у цьому акціонерному товаристві на будь-яку посаду. З цього приводу Цивільний кодекс України та Закон містять лише норму стосовно того, що член наглядової ради не може бути одночасно членом виконавчого органу та/або членом ревізійної комісії (ревізором) цього товариства.

Враховуючи зазначене, порушене питання залишається відкритим та актуальним. Оскільки реалізація учасниками акціонерного товариства корпоративних прав на участь у його управлінні шляхом прийняття компетентним органом рішень про обрання (призначення) та/або відкликання членів наглядової ради має розглядатись не в межах трудових, а корпоративних правовідносин, що виникають між товариством та особами, яким довірено повноваження з управління ним, очікуватимемо на роз'яснення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, яке відповідно до пункту 23 частини другої статті 7 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» [7] роз'яснює порядок застосування чинного законодавства про

цінні папери та акціонерні товариства або інших уточнюючих норм законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України : від 16.01.2003 р., № 435-IV // ВВР України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.
2. Закон України «Про акціонерні товариства» : від 17.09.2008 р., № 514-VI // ВВР України. – 2008. – № 50-51. – Ст. 384.
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання управління корпоративними правами держави» : від 29.03.2010 р., № 297 // Урядовий кур'єр. – 14.04.2010. – № 68.
4. Рішення Державної комісії по цінним паперам та фондового ринку «Про затвер-

дження принципів корпоративного управління» : від 11.12.2003 р., № 571 // Юридичний вісник України. – 2004. – № 9.

5. Кодекс законів про працю України : від 10.12.1971 р. // ВВР УРСР. – 1971. – Додаток до № 50.

6. Державний класифікатор професій ДК 003:2010 / затв. наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики : від 28.07.2010 р., № 327 // Стандарти. Інформаційний покажчик. – 2010. – № 8.

7. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» : від 30.10.1996 р., № 448/96-ВР // ВВР України. – 1996. – № 51. – Ст. 292.

Алексєєва О. Є. Члени наглядової ради акціонерного товариства: особливості взаємовідносин із акціонерним товариством / О. Є. Алексєєва // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 23–27 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-2/12aoeiat.pdf>

Досліджені взаємовідносини члена наглядової ради з акціонерним товариством, проаналізовані норми чинного законодавства; показана актуальність питання стосовно порядку та умов укладення цивільно-правових або трудових договорів із членами наглядової ради, які перебувають у трудових відносинах із товариством. Встановлено, що у законодавстві не визначено можливості членів наглядової ради працевлаштуватися у товариство, в якому вони є членами наглядової ради, на певні посади з урахуванням обмежень, вказаних у законі.

Алексеева Е.Е. Члены наблюдательного совета акционерного общества: особенности взаимоотношений с акционерным обществом

Исследованы взаимоотношения члена наблюдательного совета с акционерным обществом, проанализированы нормы действующего законодательства; показана актуальность вопроса о порядке и условиях заключения гражданско-правовых или трудовых договором с членами наблюдательного совета, которые находятся в трудовых отношениях с обществом. Установлено, что в законодательстве не определена возможность членом наблюдательного совета трудоустроиться в общество, в котором они являются членами наблюдательного совета, на определенные должности с учетом ограничений, предусмотренных в законе.

Aleksieieva O.Y. Members of Supervisory Board of Joint Stock Company: The Aspects of Relationship with Joint Stock Company

Investigated the relationship with a member of the supervisory board of a joint stock company, analyzed the current legislation, the urgency of the issue of procedures and conditions for the conclusion of civil law or labor contract with the members of the Supervisory Board who are in labor relations with the community. Date the legislation does not specify the possibility of Supervisory Board members to find employment in joint stock Company in which they are members of Supervisory Board for certain positions within legally provided limitations provides.